

אחרי הדליקה השניה הגדולה התחילו עיתים טובות. ימי הזוהר של העיירה. נבנו בתים משוכללים יותר. בבתי העשירים עשו כבר רצפות עץ ! אמנם שטיפת רצפות לא ידעה עדיין דרושקופול. היו מטאטאים מן החדר אל המטבח. הניקיון והסדר לא עמדו על רמה גבוהה. זכורני, בבית מסוים נעלם דלי השופכין, חיפשו וחיפשו ולא מצאו. רק לפני חג הפסח, כאשר עשו ניקיון יסודי לכבוד החג מצאוהו... במשך הזמן נוכחו לדעת כי יש לשטוף את הרצפה.

מאוחר יותר נודע לדרושקופולאים, מפי יהודי גליציה, שבעיר למברג ישנן כבר רצפות פסיפס.

בגליציה, הסמוכה לעיירתנו, התחילו כבר לחקות את פריס. ילדים יהודים למדו בבתי-ספר ממשלתיים. התחילו לסלול את הדרכים. המלך פרנץ-יוסף, בחסדו הרב, נתן זכויות שוות לכל האזרחים. קונסטיטוציה קראו לזאת יהודי גליציה.

כל זאת סייע להתפתחות טובה של המסחר וזה השפיע גם על עיירתנו. יהודי גליציה, סוחר יערות ותבואה היו מבקרים יום-יום בעיירתנו וניהלו עסקים עם ה"גבירים" שלנו. כבר נראו מופיעים סרסורים, מתווכים ואקספדיטורים. סחר הגבול נתן לעיירה פרנסה בריווח. גם הסוחרים הזעירים ובעלי המלאכה הרוויחו יפה וחיו ממשמר החיילים שבגבול. וכן היו "אקציזניקים" (פקידי מכס) ופקידים רבים. אפילו לרופא זכתה העיירה. הוא היה מגליציה ושמו היה ד"ר הלמן. יהודי יקר, בעל לב חם ורגיש. הוא לא אהב לסחוט כסף סתם. אצל חולה עני כי יבקר היה נוהג במקום לקבל כסף – להשאיר סכום כסף לצרכי החולה. "תקני בכסף זה תרנגולת ותבשלי אותה עבור החולה." היה אומר לאשת החולה או לאימו של ילד חולה. "תפתחי את החלון ותאוררי את החדר המחניק" ! " אל תתני לו

לאכול חמין (צ'ולנט) אז הוא יחלים". ד"ר הלמן היה יהודי מומר ולאחר 25 שנות עבודה רפואית נפטר הוא בדרושקופול, בביתו של ר' ליפא צוקרמן. אחרי מותו שם ר' ליפא את תעודת-השמד שלו מתחת לכר שעליו שכב המנוח והודיע על כך למשטרה. במשך כל 25 השנים שהיה רופא העיירה איש לא ידע שהוא השתמד. אמנם לבית הכנסת הוא לא הלך, אך גם לכנסיה הוא לא הלך... כשרצה ר' ליפא למסור את גופתו של הרופא לכנסיה הנוצרית לא רצו לקבל אותו. הכנסיה הקתולית סירבה גם-כן לקבור אותו בבית העלמין שלה. גם יהודים לא יכלו, בהתאם למסורת, לקבור אותו בבית העלמין היהודי. השלטונות נאלצו להתערב בדבר והכריחו את הכנסיה הפרו-סלאבית לקבור אותו בבית-העלמין שלהם. וכך נקבר המסכן ליד הגדר, ללא השתתפות ידידם וקרובים. איש לא הספידו ולא חלקו לו את הכבוד האחרון.

המאורע הזה קרה בשנת 1888. זמן רב לאחר מותו של ד"ר הלמן לא יכלו תושבי דרושקופול לסלוח לו לר' ליפא על העול שעשה לד"ר הלמן במסרו את גופתו לנוצרים. כל היהודים הרגישו ואף הבינו כי הד"ר הלמן היה בודאי אחד האנוסים ולא המיר את דתו מתוך הכרה. אלא כדי להגיע לקריירה ולקבל את התואר דוקטור, דבר שהיה קשה מאד וכמעט בלתי אפשרי ליהודי בתקופה ההיא. אחרי הד"ר הלמן לא היה רופא בעיירה 60 שנה. היה רק חובש ממשלתי. עובדה זו אמנם לא הפריעה לעיירה להתפתח ולשגשג.

דרושקופול חדלה להיות משפחה אחת

העיירה שוב לא היתה ממשפחה אחת. נוספו חתנים וכלות מן היירות הסמוכות סטויאנוב, הורווב, לוקטש, סוינד, פוריץק, ולאדימיר, לוצק וברסטצקה.

בחורי בית המדרש מציצים כבר, בגנבה, לספרי דקדוק רוסי, מסדרים את ה"פיאות" שלא תבלוטנה כל-כך. מזמן לזמן נפגשים "משכילים" וחסידים מ"חצרות שונות" גידול מספר הלמדנים מחייב בנית בית מדרש נוסף.

בראשית המאה ה-19, מתחילים חסידי טוריסק, ביניהם גם מתנגדים, לבנות את בית הכנסת הטוריסקאי בצורה מודרנית, עם "עזרת נשים", עם תקרות מצוירות מעשה ידי אומן, וכל הקישוטים וההידורים, כפי שצריך להיות בבית כנסת הראוי לשמו.

מובן שהעיקר הוא שיהיה רב משלהם. ר' פנחס ויינר נבחר חכהן רב ומאוחר יותר עבר הוא לשמש רב בולדימיר-ולינסק. הרב ר' פנחס ויינר היה אדם פיקח מאד, בעל מרץ והופעה נאה. תמיר, בעל הדרת פנים. התאים לו לכהן שגריר במדינה גדולה איזו שהיא ולנהל משא-ומתן עם נציגי הארצות השכנות יותר מאשר להיות רב בעיירה קטנה ועניה השופעת עדות של חסידים שונים אוהדי רבנים שונים. ר' ויינר הצליח להשכין שלום בין מחנות היריבים טוריסק, אולסק, וסאסוב. הוא אף הצליח לשכנע את חסידיו שהם יסלחו לעוונותיהם של האולסקאים, שהרגו את הרב הטוריסקאי הקודם, ר' נח ז"ל. הדבר אירע כאשר קנאי אולסק לקחו לוח עץ תקוע כולו מסמרים והשליכו אותו דרך חלון חדר-השינה של ר' נח! הזורק קלע למטרה ופגע ברב הישן שנת ישרים. הרב הזקן והחלוש לא יכול היה להתגבר על המכה החזקה ואחרי יסורים רבים ופרפור בין החיים והמות – הוציא נשמתו... יהא זכרו ברוך!

נקמת הטוריסקאים לא היתה קטנה. הם העליבו וסקלו באבנים את הרב האולסקאי הישר וירא-השמיים, ר' שמואל הירש, שהיה בכלל חף מפשע ולא שיתף פעולה בביצוע הפשע האכזרי של חסידיו על הרבי מטוריסק.

הם הטוריסקאים, היו מכנים את הרבי מאולסק בשמות מבישים ביותר שלא כדאי להעלותם בכתב. אך זה לא הכל מה שעוללו לו קנאי החסידים מטוריסק. הם הלשינו עליו בפני המושל הרוסי, כי הוא גרוע יותר ממרגל גליצאי והשלטונות הרוסיים ידעו ללמד לקח פושע כזה. בדיוק ביום השני של ראש-השנה, עת התפלל ר' שמואל הירש את תפילת "מוסף" והוא השתפך בקולו הערב ועיני המתפללים זלגו דמעות, התפרצו ז' נדרמרים וחיילים מזוינים לתוך בית המדרש וליד ה"עמוד" כבלו את הרבי המסכן והחף מפשע בכבלים ולאחר עינויים רבים העבירוהו לגבול האוסטרי !

ההתרחשויות האלה מעידות על גדלו של הרב פנחס ויינר שאחרי פשעים כה אכזריים משני הצדדים, הוא הצליח להשכין שלום בין שני המחנות. האחוה ביניהם הגיעה לממדים כאלה שהרב הטוריסקאי היה אפילו הולך להתפלל בימי חול לבית-המדרש של האולסקאים. שם התפלל במקום הרב שמואל הירש הרב ר' יעקב-יצחק גלרנטר. אותו הביאו לעיירה האולסקאים לא מגליציה כי אם מפולין הקונגרסאית, שהשתייכה בימים ההם לרוסיה.

קורת-רוח רבה היתה לכולם בראותם את שני הרבנים מתהלכים בבית-המדרש, הוגים בדברי תורה ופוליטיקה, וכשהרבנים ידידים - שורר שלום בית בין החסידים ובמקום שורר שלום יש ברכה ופרנסה.

הודות ליושרו ופיקחותו של דמותו הנעלה של הרב ר' פנחס ויינר ז"ל הפכה העיירה שוב להיות משפחה אחת.

חזנות ומוסיקה בדרושקופול

אמנות המוסיקה טרם הגיעה לעיירתנו. של מה שידענו עליה היה עצוב מאד. תיארתי כבר ברשימותי את ההפליה בין "בעלי הבתים" לגבי " בעלי המלאכה". האחרונים היו מושפלים ומוגבלים ולא ניתן להם להתערב בענייני

ציבור. אף היו צריכים לעשות "מנין" נפרד, למשל בית הכנסת של החייטים. ומכל בעלי-המלאכה היו המושפלים והמופלים לרעה ביותר "כלי הזמר" (כל מנגן על איזה שהוא כלי נגינה) והספר. מנגן או ספר, ואפילו אם הוא בחור ישר והגון לא יכול היה לקוות להשתדך עם בתו של השמש העני ביותר. לכן לא היו אצלנו בעיירה "כלי-זמר" יהודיים.

בעיירה לוקטש כבר היו אז שני אחים, ברוך ומאיר, שיסדו תזמורת והם היו משרתים את העיירות הסמוכות והנעימו בשמחות, בחתונות יהודיות. כן היה להם מלוה לאחים ברוך ומאיר, בדחן קבוע, ר' דאדי.

בחתונות עניות ביותר היו המנגנים גויים, בני העיירה. קרוב משפחה שלי (אביו של דודי) שקראו לו ר' חיים ברניו בלינדר (היה מכונה בפי הבריות ר' חיים ברניו השיכור), שימש בחתונות אלה כבדחן, כביכול. בעצם הוא לא היה מסוגל יותר מאשר... להושיב את הכלה היתומה (טקס מיוחד בימים ההם, שהבדחן היה אומר לכלה בטרם לכתה לחופה).

ספר בעיירתנו, פרנסתו לא היתה מצויה בשפע. לכן ידע כל ספר, או שניסה לדעת, את מקצוע החובש (או רופא), כפי שהיו מכנים אז את החובש "פלדשר. אמנם תרופות לא רשם ולכתוב לטינית לא ידע. והיה כי הצטנן מישהו קראו ל"רופא" כזה והוא הרכיב לו כוסות-רוח (באנקעס) ולעיתים גם כוסות-רוח קצוצות (געהאקטע באנקעס...). זה לא היזיק ולפעמים גם עזר... זו היתה התרופה היחידה נגד הצטננות בימים ההם. אם קילקל מישהו את קיבתו מאכילת צ'ולנט (חמין) חמוץ ולא מבושל די צרכו – נתן לו ה"רופא" שמן קיק; ואם קבל החולה חום גבוה – הוא נתן חניין. אלה היו, בתקופה ההיא, התרופות השגרתיות שהשתמשו בהן בדרך כלל. ואם היה ה"רופא" הזה "חברה'מן" הוא הרבה לשאול כל מיני שאלות בקשר למחלה ואף העלה בשאלותיו על רופא אמיתי. לבושם של הרופאים האלה היה כלבוש הדוקטרים

דאז שכימה (טענדע-וורענדע) ואם התמזל לו המזל והיתה לו הופעה נאה היה דורש עבור הביקור לא פחות משכר חובש ממשלתי. אז נחשב ברנש כזה למומחה גדול ופרנסה לא חסרה לו.

בגליציה היה הספר גם רופא וגם כלי-זמר (מנגן) והיתה לו פרנסה ברווח. רמת חייו היתה גבוהה יותר מספר בעיירתנו, אך עם כל זאת לא היה מתערב בענייני העיירה והיה מתפלל בבית-הכנסת של בעלי המלאכה !

במאה ה-19 נשתנה לטובה מצב ה"כלי-זמר" היהודים.

בתקופה זו התחילו ללמד את הילדים קרוא וכתוב ובבתים הטובים יותר התחילו ללמד את הילד לנגן על כינור. כמובן שהמורים היו "כלי-הזמר". גם שיערם של בני העשירים טיפחו וגידלו לפי האופנה, וכזה, בעל שיער ארוך, מנגן על כינור, התחיל גם לכתוב שירים והיה ל"משכיל". לי נדמה כי ידה של דרושקופול לא היתה בזה... אף "בחורון" יהודי אחד לא ניגן על כינור וכל-שכן לא הבחורות. רק בשנים האחרונות, לפני ההשמדה, אפשר היה למצוא בכמה בתים כלי נגינה כל-שהם !

למשל, אצל הינדה טורשטין הייתה גיטרה. אם היא ידעה גם לנגן עליה - זה איני יודע. לא נזדמן לי אף פעם לשמוע אותה.

זכורני אדם יקר, שידע לנגן היטב בכינור. הוא היה תמיד מלווה אותי בכינורו כששרתי לפניו, ואני - הייתי שר כל היום. גם אחיו היה מנגן היטב. שני אחים אלה היו משה ויוסף בליכר. הם לא היו בני דרושקופול מלידה. באו אלינו מהסביבה. משה ז"ל נספה בהורחוב לפני ראש-השנה בשנת 1942. יוסף אחיו ניצל וחי בקנדה. כל האוכלוסיה בדרושקופול, רובם ככולם, היו עניים ולא מלומדים, ואיש לא ידע קרוא וכתוב.

התושבים נתחלקו לשני מחנות – בעלי הבתים יותר מכובדים ופחות מכובדים. היה רק הבדל קטן מאד – קבצנים היו כולם. הרמה התרבותית גם כן היתה שווה לכולם. האחד יהודי קבצן ההולך לכפרים לסחור ולמכור, והשני חנווני זעיר בחנות דלה עם מדפים ריקים... זה סנדלר עני או חייט עני.

הספר, הבלן או שואב המים "נחותי דרגה" אלו, היחס אליהם היה גרוע ביותר, אם כי לא היה הבדל גדול ב"ייחוס". רק הסנוביות מדורי-דורות שהיתה בדם של היהודים ה"יפים" אז. ההסתכלות "מלמעלה למטה" על אנשי-עמל שהיו לא פעם ואולי תמיד, יותר ישרים ואנושיים מבעלי-הבתים ה"מכובדים" כביכול – העמידה ב"קרן זווית" את בעלי-המלאכה שהיו נאלצים להתפלל בבית-כנסת נפרד. ואפילו לרבי שבעל-מלאכה הלך אליו – לא הוסיף לאחר-מכן בעלי-הבית מכובד ללכת.

חזנות

בדרושקופול, כבכל העיירות הקטנות, לא היו חזנים. חזנים גדולים כסירוטה וכדומה לא היו בוארשה ובאודיסה, בכלל הערים הגדולות. בעיירות הקטנות היו רק בעלי-תפילה. לא פעם קרה שבעלי-תפילה כאלה התפללו לפני ה"עמוד" לא משום שקולם היה ערב ביותר... לאו דוקא! אלה היו "יהודים יפים". הווה אומר – מן "בעלי הבתים" החשובים שהיתה להם ה"חזקה" להתפלל בראש-השנה "שחרית" או "מוסף" וכשהקהל המפללים לא היה מרוצה מה"חזנים" הללו ורצו לקחת בעל תפילה אחר – כי לא הבינו מילה מתפילתם – התחילו סיכסוכים ולא פעם הגיעו לתגרת ידיים וזריקת פמוטים בראש...

למשל מנאלע שוחט, שץ, לא היתה לו אף שן אחת בפיו וחיתוך-הדיבור שלו, שיסלח לי, לא עמד על הגובה, היה מפמפם באפו, ישמור האלוהים! בכל זאת

יהודי דרושקופול צריכים לסבול אותו אולי 30 שנה עד שהוא נפטר... נכדו, ר' ישראל שץ, ניחן בקול צלול וטנור יפה. הוא גם היה ב"עולם הרחב", למד בישיבה של קישניו, שמע הרבה חזנים. הוא ירש איפוא את החזקה מאת סבו וקיבל את ה"עמוד". הוא היה מתפלל תפילת "שחרית" ב"ימים הנוראים". ואילולי ר' ישראל שץ ז"ל היה יורש מסבו מלבד את ה"עמוד" גם את קולו, שוב צריכים היו יהודי דרושקופול לשמוע 30 שנה נוספות פימפום באף ובכי.

אין אנו יודעים הרבה על בעלי המלאכה הגדולים שהיו במאה ה-19, למשל אודות הרב הזקן שניהן עוד לפני ר' שמואל-הירש. איש לא שמע על זאת ואיש גם לא סיפר על כך. מה שכן ידוע הוא שר' שמואל-הירש היה יהודי יקר, בעל קול צלול וערב והיה שר בנעימות ובמתיקות כזאת שאיש לא התעייף לשמוע אותו זמן רב.

אחרי המחלוקות, הסיכסוך שקיים היה בין הטוריסקאים והאולסקאים, שגרם למותו של הרב מטוריסק, ר' נח הלשינו הטוריסקאים על ר' שמואל-הירש הרב מאולסק, בפני השילטונות, כי הוא מרגל למדינה זרה! וכשר' שמואל-הירש עמד לפני ה"עמוד" - היה זה ביום השני של ראש-השנה - באו שוטרים, כבלוהו בשרשרות והעבירו אותו מעבר לגבול...

אחרי ר' שמואל-הירש ז"ל לא שמעה העיירה זמן רב בעל-תפילה כמוהו! אחרי הרב ר' שמואל-הירש, בא רב חדש ר' יעקב-יצחק גלרנטר. אף הוא היה בעל-תפילה טוב, אך בכל זאת לא הגיע לדרגת הרב הקודם. אף הוא היה אדוק מאד. הוא היה מתפלל בהתלהבות גדולה ותפילותיו היו שופעות זמירות חסידיות תוך גיל והתרוממות הנפש! הוא נחשב בעיני הדרושקופולאים כחזן טוב.

מצד הטוריסקאים היה יהודי יקר, מלמד לפי מקצועו, ר' שמואל גולדשטיין ז"ל (שמואל-יענקל'ס). היה לו קול נעים וסולידי. הוא היה מתפלל בלי "קונצים", בלי העוויות יתרות כאילו בלי ניגון, רק היה שופך את ליבו, את כל מרי נפשו לפני ריבוננו של עולם. טוען לפניו ומבקש רחמים וחסד עבור עמו, עם ישראל.

לאחר שר' שמואל יענקל'ס, המשיך ר' שבתאי הוריןשטיין. הוא היה בעל בריטון יפה, אך לעיתים רחוקות התפלל לפני העמוד עקב מחלתו. תושבי העיירה ידעו להעריך אותו ולהוקירו בתור בעל תפילה, אם כי ר' שבתאי הוריןשטיין ז"ל לא אהב את הלוח (דאס ברייטל), כפי שהיהודים היו מכנים את ה"עמוד".

אחרי ר' שבתאי הוריןשטיין המשיך את דרכו בתפילה בבית מדרש של הבלזאים, ר' אברהם-לייב שארגיל ז"ל. הוא היה סוחר, היה בעל חנות לסחורות ברזל. משכיל היה. ידע יפה תנ"כ אך קולו היה נמוך, אם כי נעים לאוזן. ידע לשיר יפה ונחשב כבעל-תפילה טוב.

אחרי ר' אברהם-לייב ז"ל בא ר' זלמן בוקסר ז"ל. הוא היה בעל טנור לירי יפה מאד. פה מפיק מרגליות. ידע פירוש המילות התפלל טוב, בטעם וברגש. במילה אחת- היה בעל קורא מצויין.

אולם "חטאיו" היו גדולים – הוא היה סנדלר טוב נוסף על כל מעלותיו הרוחניות. לכן הוא התפלל רק בבית הכנסת זוטא – בית הכנסת של החייטים... יהא זכרו קדוש וברוך!

החזן האחרון בעיירה

החזן האחרון העירוני בבית הכנסת הגדול היה ר' משה ואזה ז"ל (או ר' משה ישעיה'ס בן ישעיהו), כפי שקראו לו. הוא היה "מלמד" לפי מקצועו. קצר-ראיה מאד, ועשה רושם כאילו הוא עיוור לגמרי...

לר' משה ישעיה'ס היה "חדר" של ילדים גדולים. הם היו מאד מרגיזים אותו וכתוצאה מהתרגזויותיו התמידיות והגערות שלו היה קולו תמיד צרוד. איני יודע להגדיר בדיוק איזה קול היה לו. קשה לי להגיד "מבינות" בקשר לקולו, אם כי אני עצמי התחלתי ללמוד מוסיקה ותמיד ב"ימים הנוראים" הייתי עוזרו של ר' משה (נמנתי בין המשוררים). קולו היה גבוה יותר וחזק עד כדי כך, שבזמן תפילות השבת כשאנחנו, הנערים, היינו מחוץ לעיר או ליד הנחל, שמעו את צעקת תפילותיו "קדוש, קדוש" וכו'.

אנחנו הקטנים היינו מקפצים "קדוש, קדוש, קדוש" לפי קצב התפילה שנישאה למרחוק...

תושבי דרושקופול היו ממש "מלקקים את האצבעות" כפי שאומרים, מתפילותיו של ר' משה ישעיה'ס וחשבוהו בודאי בתור החזן הטוב ביותר בכל העולם!

נחרבה והשמדה העיירה הקטנה והיפה על חזניה, כלי-זמריה ובדחניה...

החיה הנאצית מחתה אותה יחד עם עוד הרבה ערים ועיירות שהיו אי-פעם. יהא זכרם הזך חרוט על לוח לבנו!

"ביקור חולים" ראשון מודרני בדרושקופול

כבר בראשית המאה ה-19 נפקחו עיני הדרושקופולאים והם נוכחו לדעת כי המריבות והסיכסוכים מביאים אותם רק לכליון. הם נוכחו לדעת כי היהודים אחים הם ואל אחד להם ואין ערך להתרabb "ביחוס". כל היהודים היו שווים ברמה תרבותית והם כולם כאחד לא ידעו קרוא וכתוב וכמובן איש מהם לא היה בעל השכלה תיכונית, למה איפוא ההתבדלות? האם אין הם כולם ממשפחה אחת?

קרן אור, תקוה ודמוקרטיה לפי המושגים של התקופה ההיא שגרמה למהפכה שלמה בדרושקופול. מעמדו של בעל-מלאכה היה כבר שווה בחברה. גם הוא יכול היה לקבל "עליה" בבית הכנסת. הוא, בעל המלאכה, יכול גם כן להגיד את דברו בענייני ציבור ולקבל "שלישי" ו"מפטיר". יחס זה עודד אותם, שהיו מודחים להרגיש עצמם כיהודים, כבני אדם שווים ולא מקופחים. הנגיד בכר לא היה ממנה את עצמו ולוקח לו את התפקיד המכובד. כל האזרחים, לרבות בעלי-המלאכה בחרו בו והשכירו לו את הזכות להיות "בעל טאקסע" לזמן מסוים והרווחים חולקו לצרכי הציבור, כגון: החזקת שוחט, בית-מרחץ ועוד מוסדות חיוניים של העיירה.

"בעלי הבתים" לא דחו יותר בעל מלאכה מוכשר וישר אם הוא הציע את שרותו לטובת הכלל. הנה, למשל, נמצא סנדלר טוב ולמדן לא קטן יותר מבעלי-הבתים שבזמנו, שמו הר' זלמן-אריה ב"ר שמעון ממשפחת בוקסר. הוא, הסנדלר ר' זלמן, היה אברך עליז, ידע לשיר יפה ולרקוד. הוא כבר לא היה קבצן גדול כבעלי המלאכה שקדמוהו. ראשית משום שהיה אמן במקצועו, העסיק פועלים ותמיד היתה לו עבודה רבה. הרבה קצינים וחיילים ממשמר הגבול, פקידים של בית המכס, פקידי דואר, מורים בבית הספר הרוסי וכמרים היו לקוחותיו של ר' זלמן ופרנסתו היתה בשפע. וכשיש לאדם פרנסה יש לו גם

ביטחון עצמי. הוא לא ראה את עצמו כנחות בדרגה, כי אם להיפך, הוא הרגיש עצמו חזק יותר, עשיר יותר מכל יהודי העיר שהם, כביכול, בעלי-בתים והם נקראים על שם נשותיהם והם שלומיאליים, חדלי-אישים ו"לא יוצלחים" גמורים. בעלים אלה, ידעו היטב מה "ערכם" והסכימו לכך שהאשה צודקת אם כי עברו על כך בשתיקה. אך הוא, ר' זלמן, לא היה תלוי באיש ואפילו לא באשתו...

ר' זלמן הרגיש בכוחו ורצונו היה לעשות למען עיירתנו האהובה. הוא היה המיסד של "ביקור חולים" המודרני לפי המושגים ההם וגם את "לינת צדק" יסד. הוא קרא לאסיפה כללית של כל אזרחי העיר בלי הבדל מקצועם והסביר להם את חשיבות המוסד וקרא להם להיות חברים במוסד. הציע שכל אחד ישלם מס שבועי ולפי התור ילכו לאסוף את התרומות. חלף זאת יהנה כל אחד מעזרה, בלי יוצא מן הכלל. איש מן הנאספים לא התנגד להצעתו. נבחר ועד שהיה מורכב מבעלי-בתים ובעלי-מלאכה ור' זלמן, יוזם ההצעה נבחר ליוש-ראש. ר' יוסף-דוד שלאין – גזבר. כן נבחרו ר' ישראל קהת קרמר, ר' אברהם לייב שרגיל, ר' עקיבא בעדר, שמעון מיילר ועוד רבים.

"ביקור חולים" התחיל לפעול. אמנם, חברי הועד נוכחו כי המס השבועי אינו מספיק לכיסוי הוצאות המוסד. כשהתקרב חג פורים, החליט הועד להציג מחזה שהכנסתו תהיה מוקדשת לטובת "ביקור חולים". ר' זלמן ניגש מיד לביצוע הדבר. את החזרות למחזה קיימו בביתו. כפי שאמרתי כבר היה ר' זלמן טנור-לירי וידע שירי-עם רבים. שירים המספרים על גבורת העם היהודי. תמיד הוא מנצח ומתגבר על כל הפרעניות ששונאי ישראל הכינו לו. הוא פיזר חרוזים כמתוך שק ויהודים בכו מרוב שמחה והתמוגגו מרוב נחת. קטע משירו הראשון, שיר פורים אני זוכר עדיין, והוא התחיל במילים האלו:

"אדונים נכבדים, נשים וילדים,
הטו אזניכם לשמוח בחגכם, קוראים
יקרים, לחג הפורים, אפתח פי והאזינו לי..."

כך היה ממשיך "להמטיר" חרוזים שעה תמימה.

החייט ר' חיים אלי זמל, מי שהיה תופר בגדים עבור השלטונות במשמר
הגבול, היה מספק מדים הדורים בשביל הקצינים הגבוהים להופעה לכל
המסדרים הצבאיים. השלטונות אף פעם לא התנגדו ולא הפריעו ליהודים
להתחפש בחג-הפורים ל"גויים". כשהם מחופשים בסגינים (מונדירים) צבאיים
(אותם סיפק ר' חיים אלי זמל), מבית אל בית, ביומיים של פורים ושושן
פורים, כשהם מלווים כמובן מכל ילדי העירה.

שמעון מילר, תפף על תף, כשהוא מפזם כל שורה מחרוזיו של ר' זלמן "אוי
איז דאס אצרה, המן די כפרה" (אוי, זאת צרה, המן כפרה), ור' עקיבא
בדר, ששירת אי-פעם בצבא בתזמורת הגדוד וידע לנגן על קלרינט, ניגן לפי
הקצב ויתר חברי "התזמורת" אחזו ככורים והעמידו פנים כאילו הם מנגנים
ולוו את "נגינתם" בשיר...

בכבוד גדול וביד נדיבה נתנו את רובלי הכסף (מטבע לא מבוטל) ור' זלמן
שלשל אותם בילקוט העור הגדול שהיה תלוי על כתפו. אני זוכר עד היום את
השמחה הגדולה שהיתה ב"שושן פורים" עד שעה מאוחרת בלילה, בזמן שמנו
את סכום הכסף הגדול שהיהודים היקרים תרמו לטובת הכלל והזמרים היו מאד
צרודים, אך מאושרים על הישגם!

חדשים רבים זכרה העיירה את הפורים העליה והיו מפזמים את השירים
שהושרו אז עד שהגיע חג פורים שני וחזרו על אותו המשחק וכך נהגו לעשות
הרבה שנים עד שזה כבר הפך למסורת. כך נהגו עד פרוץ מלחמת העולם
הראשונה. בזמן המלחמה חלו שינויים רבים. האוקופציה (תפיסת הגבול ?)

של חילות אוסטריה וגרמניה התחילו שריפות והריגות והרבה חיים צעירים של אנשי עיירתנו נגדעו ללא עת. בין אלה היה גם ר' זלמן בוקסר ז"ל. אחרי סבל רב עקב המצב הקשה ששרר (פרעות וכל מיני צרות צרורות), הוא הצטנן, ובל ממחלת הריאות. אותו זמן נפטרה גם אשתו. הוא לא היה מסוגל לעבוד יותר ולאחר מחלה ממושכת הוא גוע, כמעט מרעב, בגיל של 53 שנה. ר' זלמן נפטר ב-י"ד בתמוז שנת 1952 ת.נ.צ.ב.ה. יהיו דברי אלה מצבת-זכרון לאבי היקר....

זמנים חדשים

אחרי מות ר' זלמן, היתה הפעולה למען "ביקור חולים" במצב קפאון. הגזבר, ר' יוסף דוד שלאין, חלה במחלה ממושכת ונפטר באותו גיל כמו אבי.

ר' שמעון מילר עקר להורחוב. עקיבא בדר עבר ללובטשיבקה. כך, לאחר אסונות והתרחשויות שונות נפרדה החבילה, כפי שאומרים, הוזנחה הפעלתנות למען מוסדות עירוניים חשובים.

גם אני, כותב שורות אלו, נעדרתי מן הבית זמן רב. כל שנת 1925 נדדתי על פני ווליהן וגליציה המזרחית וכשחזרתי היתה בעיירה, כבל מקום, אוירה אחרת. רוחות אחרות נשבו...

בתי ספר וספריה יסדנו עוד לפני המלחמה. גם חוג דרמתי נוסד בהנהלתו של האדם הישר והדגול ר' לאזר (אליעזר) הוכברג, שעליו ארחיב כאן את הדיבור.

בינתיים אמשיך במסגרת ההיסטוריה.

נוסדו מפלגות למינהם: ציונים כלליים, בונדיסטים, רויזיוניסטים והסתדרות חלוצית. התחילה תסיסה בקרב בני הנוער. הנוער מוכן היה לעלות

ולבנות את ארץ הקודש, את המולדת. כל ההנהגה של העניינים הציבוריים עברה עתה לידי הנוער. גם המוסד "ביקור חולים" נכלל כמובן בין אלה, אך הוא לבש צורה אחרת. אותי העמידו בראש, כדי שאמשיך בעבודתו של אבי המנוח, שנפסקה באופן כה טרגי.

היו אלה ימי מלחמה, זמן קשה שהאוכלוסיה זקוקה לעזרה רפואית ולסעד... בכל פעם מתחלפים השלטונות, חילות סדירים וסתם כנופיות. הנה לשו הבולשבקים ולמחרת – חילות פטליוורה ושוב – הפולנים וסטציויקים, דנקינצים ובודיאנובצים ושוב פולנים ושוב חוזר חלילה... צרה אחת גדולה מהשניה... מי איפוא מסוגל, בתנאים כה קשים ובלתי יציבים להחזיק בסדר "ביקור חולים"?

הפרק שאני מגדיר אותו בשם "זמנים חדשים", בעצם היה צריך להקרא "התחלת כליון עיירתנו דרושקופול", אך מי ניבא וידע שעד כדי כך קרובה ההשמדה היהודית, שקלגסי היטלר ימח שמו המיט על עמינו.

סופרים רבים כתבו וכותבים על השואה האיומה שפקדה את עם ישראל, אך היד דלה ודל העט כדי לתאר את כל הזועה הזאת.. לכן אחזור אל תיאור תולדותיה של דרושקופול.

מי היה לאזר הוכברג? הוא היה אדם בעל מעלות טובות ונשגבות. מלא וגדוש תורה ושלט ב-6-7 שפות. הוא הקיף במסעיו חצי כדור העולם. היה קומניסט נלהב, או אולי אנרכיסט, אך אדם ישר, טוב לב, תמים כילד. גופו המגודל רב המימדים היה משוה לו צורה – על פי התמימות הנסוכה על פניו – כילד גדול, היה לו כח משיכה. כששיחק עם ילדים קטנים גם את המבוגרים שהיו במחיצתו ידע להפוך לילדים טובים וקטנים...

הוא הטיה בן למשפחה "בעל-ביתית" נאורה. חבר הוכברג זה אחד את כל הנוער מכל המפלגות ויסד סקציה דרמתית, בית-הספר, ספריה, במילה אחת - כולם הרגישו מאושרים בצל קורתו. כולם, עניים כעשירים, החיט, הסנדלר ובת-הגביר שיחקו יחד בתיאטרון והיו באים בבית-ספר אחד ובספריה אחת.

באולמות של בית-הדואר הרוסי לשעבר הקמנו את בית-הספר, החלונות והדלתות היו שבורים עקב ההרס המלחמתי. לכן היה לאזר הוכברג, היקר באדם, ישן שם בלילות הקרים, בכדי לשמור על הרכוש. אם כי סבל רעב היה ולבוש בגדים מרופטים ביותר, סרב לקבל את כהונת המורה שהוצעה לו, לבל יגידו שהוא מפיק תועלת אישית. הוא פעל לא על מנת לקבל פרס. הביא מורה מהעיירה הסמוכה לוצק, את ר' פלאמנבוים עם רעיתו. היא לימדה מתמטיקה וזמרה.

מלקטש הביאו את ר' עפל, מורה לעברית, לתנ"ך ותורה, - נתמנה מורה מקומי ר' משה וזה.

כששמע לזר הוכברג שהבולשביקים מתקרבים הוא לקח את יצירותיו שכתב ושעדיין לא הודפסו ורץ לקראתם. הם חשבוהו למרגל וירו בו במקום... יהי זכרו ברוך.

אחרי עזבי את דרושקופול, המשיך הנוער את פעילותו כמקודם. אחרי היו פעילים ועמדו בראש המוסד האנשים דלהלן: יעקב פישמן, פריץ גרינברג, דוד גיטרמן, עזריאל שץ, יוסף בוקסר (אחי) ועוד רבים אחרים.

החיה ההיטלריסטית התפרצה במפלצת (כוכחנליה), עקרה עם השורש כל מה שהיהודים העניים והישרים יצרו במשך דורות של כמעט 300 שנה! הם עשו מלאכתם בזיעת דמם והעלו את עיירתנו היפה לרמה של התפתחות ותרבות אנושית. עיירתנו הקטנטונת הזאת הוציאה מקרבה, ללא עזרה מבחוץ, ילדים

יקרים ומשכילים ובאופן פרופורציונלי, 160 בתי-אב, ולא היה לנו מה להתבייש בזה אפילו לעומת ורשה הכרך !

היו לנו סופרים משלנו (משוררים), ציירים, אגרונומים ואמנים בשטחים שונים והרבה-הרבה יהודים יקרים בעלי לב חם.

בנים ובנות עונו ונספו על ידי הגרמנים בצורות אכזריות ביותר. בגיטו הדחוס עונו 20 איש בתוך חדר קטן, בקור הגדול ביותר נלקחו מהם הבגדים והנעלים ובשלג ובבוץ הלכו יחפים.

הרוצחים הללו אילצו, להנאתם, ילדים להכות את אבותיהם וירו ילדים לעיני הוריהם.

ולבסוף - הוציאו את כולם, 900 נפשות, לדרך להוכלופוב ושם חפרו האומללים לעצמם את קבר-האחים. הגרמנים יחד עם האוקראינים הקיפו אותם במכונות יריה, ירו בהם וזרקו לבור הענקי את המתים והחיים גם יחד... אחד הנקברים חיים, הצליח לצאת מקברו בלילה וברח לפרטיזנים ! כיום הוא בישראל, אחד האודים הניצולים.

רק בית הכנסת הגדול, גאות בני העיירה, שהעיר את העיירה במשך 150 שנה, נשאר עומד על תילו, מבויש ומתגעגע ליהודים היקרים שהזילו דמעות רבות כל כך והתפללו לאלהים הטוב והרחום. זהו כל מה שנשאר לנו לאחר חורבן עיירתנו היפה, שקראנו לזאת 300 שנה דרושקופול !

יהיה בית-כנסת זה, ששרד לגויים, איום ותזכורת על חטאיהם ויענה את מצפונם כל ימי חייהם. יזכיר נא להם את פשעם האיום, שהם שיתפו בו פעולה, לכלות אזרחים חפים מפשע, אזרחים שחיו איתם בכפיפה אחת עשרות בשנים, ולא עשו להם ולשום אדם עול !

השמידו אנשים ישרים שעמלו שלב אחר שלב להתפתחות העיירה ותרמו את מיטב
מרצם ויוזמתם לשגשוגה. אלה אשר הכניסו קרן-אור של תרבות ודעת וגרמו
לשיפור פרנסתם ובמשך דורות החדירו אורח-חיים אנושי בכל השטחים. ואת
כל אלה השמידו האוקראינים הערלים והטמאים בדם קר... ארורים יהיו על
כך !

בהערצה וביד רועדת אני כותב את השורות הללו ומסיים, כי לא נותר לי
יותר משלהגיד "שפוך חמתך על הגויים" והשם "עמלק" ימחה לכל הדורות !

על עיירתנו דרושקופול מאת העניה שחורי-שרגיל

אט, אט יזרום לו הנחל ליפה, בין שדות וכרי דשא יחלוף על פני יער ברן, יחמוק בין עמודי הגשר של "תחנת המים" ("ואסער מיל") הנקרים בדרכו. יהמו וילחשו כאילו סיפור יספרו. לוחשים לכל שומע על מה שהיה ואיננו עוד, על עברה של עיירה ואם בישראל.

ספר יספרו על אותם הימים, כאילו רק אתמול היה הדבר... היו מספרים דברים מזעזעים על יסורי המוני האדם חפים מפשע. אפוס של ענות ומאבק, של תקוות ויאוש, ובעיקר על סבל, דוי ויסורים.

אין זו מלאכה קשה לרשום זכרונות על עיירה בת 300 משפחות, שכל אחת מהן הוא נושא בפני עצמו, כל עץ, כל הר וגבעה יכולים היו לספר על דורות של חיים יהודיים תוססים, על שמחותיו ותוגותיו. ומה יכול לספר הנהר ליפה על העיירה? שיחות חולין של אמהותינו וסבתותינו, כשבאו לשטוף את כביסתן על גדותיו.

על דרושקופול קיימות גירסאות שונות. סימן לקדמותה של העיירה הן המצבות שנמצאו, מלפני 300 שנה בערך (לפי סיפורו של אבי ז"ל) ומתקבל על הדעת שהישוב קדם לתקופה זו.

90% מסוחרי העיירה היו למעשה חנונים שהביאו את סחורותיהם מערים למברג, לוצק, רדיחוב, סוקול, לשם מכירתם לאוכלוסית המקום. היו גם סוחרי תבואות שתפסו מקום נכבד, גם המסחר לבהמות לשחיטה התרכז בידי 3-4 משפחות, שעבר בירושה מדור לדור.

אילו הייתי סופרת ברוכת כשרון, אולי הייתי מצליחה לתאר ולהעריך נכונה את אנשי העיירה משופרא דהאי שופרא, ספוגי חכמת חיים ומלאי חדות בריאה ועממית.

יחד עם זאת לא הצטיינה דרושקופול בשום דבר מיוחד. לא היו בה עניים "מיוחדים" ולא גבירים "מיוחדים". אולם מי שידע והכיר אותה (כצלמת היתה לי ההזדמנות ללמוד אותה ולעמוד על טיבה) יודה, שאחת התכונות בה נתברכו תושביה, היתה נדיבות לבם, למרות שלא היו בדרושקופול, עשירים רבים. לא שמעו אף פעם על עני שנעזב בשעת דחקו, בעת מחלה או צרה אחרת. תמיד נמצא גואל ומושיע, בצורת בקור חולים, גמילות חסדים והכנסת כלה וכדומה. משום מה נחרטה במוחי עובדה אחת שברצוני להעלות כאן.

היה זה בשעה שסוחר העיירה חזרו מהיריד מרדיחוב ובדרך, הכנופיה של דונמינסקי רצחה את ר' גרשון הוניג ז"ל מבריסקוביץ שגרו בדרושקופול. (בתו דינה, חברתי, נמצאה בארץ בקבוץ גבת). לכשנודע הדבר בעיירה נתקלחה מרקחה. ר' גרשון יהודי יקר, נרצח ומשפחתו נשארה ללא מפרנס. לדאגה זו היו שותפים בצערה ובכאבה.

אנו שניצלנו מהגיהנום לא נשכח כי יד זדים כרתה חייהם של קדושים וטהורים. ידעו נא ילדינו כי אי-פעם, אי-שם בארץ פולין בוואלין בין קו הרכבת לוצק-לבום היתה עיירה ושמה דרושקופול, עיירה קטנה ושקטה ואנשים טובים חיו בה, וביום בהיר נכרתה מעל פני הארץ על ידי צורר עמנו ימח שמו !

יהיו דברי הזכרון המוצאים לזכר בני עיירתנו גל עד לחייהם ובמותם בקדושה ישמשו לנו למופת לדורות הבאים ויפיחו בנו אומץ וגבורה להלחם על חרות ישראל במדינת ישראל.

(העניה שחור(שרגיל), רמת-גן)

בית הספר בעיירתנו

בנו אומץ וגבורה להלחם על חרות ישראל במדינת ישראל.
(העציה שהורי (סרגיל),

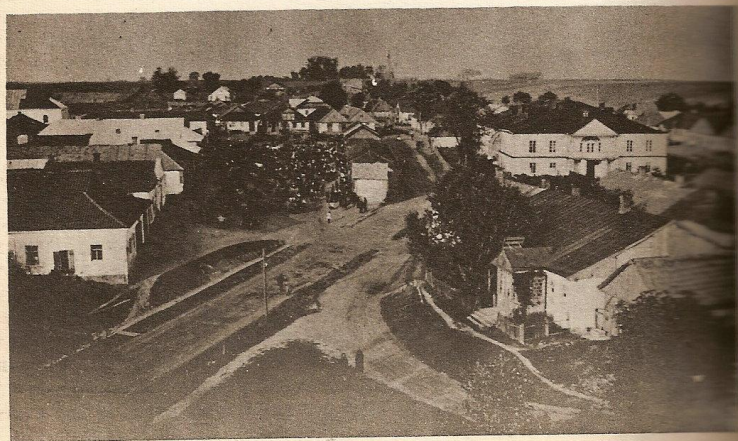
בית הספר בעיירתנו

יום יריד בעיירה

- 47 -

יום יריד בעיירה

החלוץ הצעיר מאת רבקה דייגי (קיפר)

היה זה בשלהי קיץ 1928 ואני אז בת 14, מסיימת את ביה"ס העממי בעיירתנו. אני עם עוד קבוצת נערות שואלות את עצמנו לאן? מה נעשה ולאן פנינו מועדות? תשובתנו היתה – לעלות לארץ ישראל: ולא קלה היתה הדרך לביצוע החלטתנו, בפרט שלא היה בעיירתנו אף ארגון נוער שיכולנו לקבל בו הכשרה והכנה. לא היה זה הבדל אם ארגון זה הוא החלוץ הצעיר או השומר הצעיר. חשוב היה לנו שלא להישאר בעיירה הקטנטונת ללא עתיד וללא קרקע. כבר בגיל צעיר התחלנו להרגיש כי הקרקע נשמטת מתחת רגלינו. באותה תקופה התחילו מברים בעיירתנו חלוצים מהעיירות השונות בסביבתנו. בעזרת מספר חברים נוסד "החלוץ" ועל ידו גם "החלוץ הצעיר". הנוער התחיל זורם לארגון והם ראו בו מרכז לכל האסיפות והפעולות וכמקום מפגש. הדרך אל "החלוץ" לא היתה סוגה בשושנים. מכשולים רבים עמדו על דרכנו. הורינו ז"ל אינם מרוצים שאנו פעילים ובוחרים במפלגות. מצבו הכספי של הסניף היה בכל רע וקשה היה לקיימו. נחוץ היה אולם לפגישות, כסף עבור קורספונדנציה וכדומה. אולם רצונו החזק של הנוער שלנו עמד לנו. הנה חזקו ידינו. שני אחים תאומים – מנדל ושמעון ורניצה – אחד מהם, מנדיל, עזר לנו לייסד את החלוץ הצעיר ולעומתו הכינו את סניף בית"ר. לשני הארגונים האלה זורם נוער, ולמרות כל הקשיים נרשמים גם פה וגם שם. כל אחד משתמש בתעמולה משלו למשוך אליו את מרבית הנוער. ואני – בהשפעתו של אחד החברים – מצטרפת להחלוץ הצעיר. היה זה אמנם מקרה, שהודות לו אני כותבת היום את השורות האלה.

מתחילה תקופה חדשה בחיינו. החברה בארגון ממוזגת משכבות שונות. לימוד השפה העברית הוא מרכז ההתעניינות של הנוער בעיירה. ההתחרות בין שני האחים נשאה פרי והכתה שרשים בעיירה. מנדיל ז"ל, הצליח לאסוף הרבה מאתנו (מרביתם נמצאים כיום בארץ). אליו הצטרפו חברים פעילים נוספים כגון: פסיה גייער ז"ל, רבקה קיפר (בת דודתי) ז"ל מינה הורנשטיין ז"ל, חבר הנמצא עתה בצרפת בנימין צוקרמן, אחותי צפורה קיפר ועוד רבים אחרים. הם הדריכו אותנו, את הצעירים יותר בקריאת ספור מחנך, לימוד השפה העברית, שירה וריקודים. בהתכנסנו בערב במועדון מצאנו בפגישתנו עניין רב והרגשנו שאין זה מקרה שנתקבצנו יחד אלא שמשו עומד להתרחש, ולקרבתנו לרעיון משותף. ההגשמה היתה קרובה מאד והתחלנו להתעניין בקבוצי הכשרה. זכורני ביקורה של הגברת חנה גוז שהגיעה מארץ-ישראל והיא באה למועדון. היה זה בדיוק בכ' בתמוז, יום הזכרון לד"ר תיאודור בנימין הרצל ז"ל. חנה התפלאה על התכונותנו ועל החומר שעברנו עליו הקשר ביום זה. היא קראה לפנינו מתוך "דבר הפועלת" שהביאה עמה מהארץ ואנו צמאים לכל מלה היוצאת מפיה ומעוניינים לדעת על כל המתרחש בארץ והיא מספרת ומספרת... חנה היתה בעינינו דמות אידיאלית, האדם המושלם שהגשימה את שאיפותיה והחלטנו בלבנו ללכת בעקבותיה, לעלות לארץ המחכה לנו, בכל מחיר. כאן אין לנו יותר מה לעשות. אנו הצעירים, לא רצינו להתחשב מה יהיה עם הורינו המסורים לנו, עם מי נשאיר אותם.

ומתוך רעיון להגשמה התחלנו לצאת לקבוצי הכשרה בכל פינות פולין: גליציה המערבית, גליציה המזרחית, מקומות מרוחקים מהבית, שחם וחלילה לא יחזירונו לבתינו. כאן נתקלנו בקשיים. ההורים אינם מרשים לנו לצאת מהבית להכשרה. הם חרדים לגורל הבנים ובייחוד לגורל הבנות... החיים המשותפים קשים, עבודה מפרכת שאין אנו רגילים לה, תזונה גרועה. מתחילה

ממש מלחמה קשה בבית. מתמרדים וישנם חילוקי דעות בין שני דורות. אינני מתארת לעצמי כי מצב זה היה קיים אילו חזו מראש הורינו מה עלול להתחולל כעבור תקופה קצרה, מאז עזבנו את הגולה. אך גורל כזה קשה היה לנבא ואילו קם עלינו נביא – לא היינו מאמינים שזה יקרה...

הנה מתחילים אנו לצאת מבית הורינו באישון הלילה למקום לא נודע, בלי הסכמתם. היו טרגדיות גדולות, למשל כמו אצל חברתי שרה וזה, בת יחידה למשפחת יעקב וזה ז"ל עזרנו בממוך, בסידורים טכניים ובהשגת אישור להכשרה וכדומה.

לא אוכל שלא להזכיר את יוסף קפצן ז"ל שנפל בארץ במאורעות 1936. כמה כוחות וזמן הוא השקיע במפעל זה. הייתי אז פעילה בארגון יחד עם שרה וזה ושרה שניידר (נמצאת בקיבוץ גבת). ישבנו לילות ותכננו תכניות מי ומי יצא ולמי עלינו לעזור. לא פעם חששנו לצאת לרחוב מפחד ההורים שילדיהם עלו ארצה שתרעומתם לא נפסקה. אך לנו היתה מטרה ברורה – להציל מה שיותר ילדים מהמקום הזה.

התענינו אז בכל הבעיות הנוגעות לארץ ישראל, השתדלנו להשיג ידיעות וכל אורח שהגיע מהמרכז לעיירתנו לסניף ארגוננו, כגון: משה קלינגר, החברה פרידה או חביבה, מומן הוא להתארח אצלנו ויחד עם חברים אחרים משפיעים אנו שישלחו מסניפנו הרבה חברים לקבוצי הכשרה. ביום בהיר אחד נמצאתי גם אני בין המאושרים. נקראתי לסניף קוסוב ששייך לקבוץ "לקלוסובה" להיות בין המארגנות ואני עזבתי את בית אבא ואמא, משוכנעת שבחרתי בדרך הנכונה והטובה ביותר. איני יותר מאין העזה זו האם מרד הנעורים שפעל בקרבי או האיסנסטינקט להשאר בחיים... וביום חורף מעורפל, בכפור של פולין, אני עוזבת את העיירה ויוצאת למקום הבלתי נודע. לא קלים היו החיים... עבודה, הסתגלות לחיים חדשים, מחלות, תנאים סניטריים גרועים,

אבל במכתבים הביתה הבעתי אושר מלא ושביעות רצון. טוב לי כאן ואני מרוצה... כעבור שנה קבלתי אשור עליה לארץ ישראל, יחד עם עוד חברים, ואנו התהלכנו בעיירתנו גאים ומאושרים. הגענו לסף ההגשמה. עד היום מהדהדים באזני דברי אחי הבכור, לייבוש ז"ל, (כשבאתי להיפרד ממשפחתי ולא הוספתי לראותו עוד) אני מקנא בכך אחי ואחיותי ומרר בבכי – עם מי אני נשאר ? כלכם עוזבים אותי. הוא נשאר לעד, כי הורי ז"ל לא הרשו לו לנסוע לארץ בעוד היותו צעיר. למרות זאת הוא היה מוכן לעלות ארצה אך באותה תקופה היה המשבר בארץ והורי סרבו לאפשר עליתו.

ובכן, העליה לארצנו היתה קצרה וארוכה כאחת. יצאנו מהסניף שממנו בקעה השירה "עלה חלוץ ! עלה נעלה" והשירה ממשיכה "ארצנו הקטנטונת ארצי שלי שלי"...

ב י ת " ר

מ ז ר ח י

יום עברה היום ההוא יום צרה

ומצוקה יום שאה ומשואה יום

חושך ואפלה יום ענן וערפל.

(צפניה א)

ה ש ו א ה

ימי אימה מאת בנימין בן-אריה (שרגיל)

מאת ב.א. ליום השואה

רחוב הגיטו בעיירה. צללים מרחפים מסביב. בתים קודרים, שחוחים. עוד
מעט ויתמוטטו ואינם.---

מבין עננים שחורים התלויים מעל, ירח חוור, נכלם. אור נר קלוש עולה
מאחד הבתים, מרטט כנר נשמה...

אשה נפוצת בטן ופרועת שיער ניצבת ליד פתח הבית, מביטה למרחוק כמצפה
לנס.---

ליד שער התיל הגבוה מחייך קלגס ורובהו המכודן שלוח אל מול סמטת
היהודים.

חמישה ס.ס. כעורבים שחורים חברו יחד אל מול עין המצלמה. בינהם יהודי
זקן דל-מראה, כיפה לראשו השב. זקנו הלבן בידי שניים נן הרוצחים,
מימינו ומשמאלו. שניים אחרים מגושמי פרצוף מצליפים בו במגלביהם
העבים. ובראש החבורה בעל גוף ניצב פשוק רגליים. רומס במגפו את כובעו
השחור של היהודי. ידו על נרתיק האקדח - גבור ! צחוק אוילי עולה
מגרון, עוד מעט ויתפקעו...

מענינו של היהודי עולה אור - אינו מפחד עוד: "בידך אפקיד רוחי". עגלה
גדולה טעונה ילדים, תינוקות ועוללי שדיים. מבעד לשולי הדפנות מציצות
פני שלמה'לי ענוגות וחורות כסיד. רעב גדול נשקף מהעיניים הגדולות
הפחודות. לחוצים ודחוקים, חבוקים וצמודים כצאן לטבח...

התינוקות בחיק ה"גדולים" כבני משפחה אחת גדולה, בלא אב ובלא אסהולכים הם יחדיו אל העקדה.

בכבדות מתנהל הסוס הזקן צדוף העור. אט אט בוססות רגליו הדקות ברפש הרחוב, ראשו מורד ובעיניו הגדולות צער עולם...

פני העגלון היהודי מתעוותות. המר לו הגורל בערוב יומו - האיננו יודע, כי גדול הוא מאברהם אבינושהביא בן אחד ויחיד אל הר המוריה ? - ...

(הובא לדפוס ע"י ב.א. לזכר יהודי עיירתו, ליום השואה תשי"ט.

5.5.1959).

דוד וזה על יד קבר האחים בדרך אוחלופוף

איך בין ניט קיין דיכטער, אין ניט קיין ז'ורנליסט, נאר אז איך האב
דיע גרויסע הערע, אין דעס מעגליכקייט אן ענטייל צו-נאמען אין דעם

ביכעל וואס די קינדער און קרויביס פון די אימגעקומענע (קדושים) קלויבען זיך אן צי שרייבען וועגען שטעדטעלע דרושקאפליכען גרוס. די וואס וועלען אן אנטייל נעמען אין דער הייליגער זאך. אין איך בעט, אויב עס איז מעגליך, ממינע עטליכע ווערטער אויך אב צו דריקען, אין איך בעט אנטשולדיגונג אויב עס וועט ניט זיין אזוי געשריבען וויע עס דארף זי זיין.

איך בין נאך ניט אזוי אלט, אין ניט אזוי יונג, אבער אז איך באקלער זיך, זעק איך אז זעהר אגרויסען אין אשווערען וועג האב איך דורך נעמאכט אין מיין לעבען, אבער פון דער צווייטער זייט איז פאראנען נאך שווערערע, האט שטעלט זיך מיר פאר אין די אויגען, אז ערשט ניט לאנג בין איך געווען נאך אקינד, געגאנגען אין חדר, אין שולע, צוזאמען מיט אנדערע קינדער, געשפילט צוזאמען, שפעטער ווען איך בין אלטער געווארען, געארבעט צוזאמען. שבת נאך דער סעודה ביי דעם שלש-סעודות אין בית-מדרש פלעגען מיר זיך צינופנעמען אין קאמאנדעווען. ווארפען אין אונטער איימיצען, אדער עפעס אנדערש אפטיהן, אין דעם וואס געווען אינטערעסאנט. עד דערמאנט מיר זיך פרייטיק צו נאכט ביי דער טאטענס מיטביי דער סעודה, ווי מיר פלעגען זיצען אלע צוזאמען, כאטש עס האט זיך געלעבט ניט ווי אם בעסטען. שווער איז געווען דאס לעבען ביי אינז אין שטעדטעלע, אגענצע וואך ווי ווער עס האט אדוורך געלעבט, אבער שבת איז יעדער איד געווען קייסער ביי זיך אונד עס איז געווען גוט. אין אזוי פלעגען מיר פערברענגען די צייט, בייטאג ארבייטען, אין בי נאכט פלעגען מיר געהן אפט טין קלוב. ויהי היום! אין דאכט ווי עס שטייט "ויהי" איז אצרה, עס האט זיך דערנענטערט 1933 יאר, דאס יאר ווען היטלר ימח שמו וזכרו איז געקומען צו דער מאכט אין דייטשלאנד, אין

אשווארצער וואלקען האט פערדעקט דעם לויטערן ריינעם הימל פון דייטשלאנדער אידענטום. אין די וועלכע האט זיך צעביסלעכווייט פערברייטעט אין פערשפרייט אלס מערער אין מערער אין אירופע אין האט פערדעקט דעם הימל פון טשעכסלאווא-קיי, רומעניע, יגוסלאוויע, אין אנדערע לענדער אין אירופע.

אין 1941 יאר זינען די וואלקענס זיך פערקייקעלט אין דער אטמאס-פערע פון דרושקאפעלע פאלק. (וואס איז געווען פון 1939 יאר אינטער ראטן פערענד). אונד דא האט עס זיך אנגעהויבען מחוץ דיע דייטשישע פאשיסטען איז געווען אוקראינישע נאציאנאליסטען וואס זיי האבען שוין געווארט לאנג בכדי זיך קענען נוקם צו זיין איין ביכלע אידען, וואס פלעגען זיין מוטשען דאס גאנצע לעבען אויף דעם טריקענעם, ניט צו דער זאט שטיקעלע ברויט. דאס גאנצע לעבען ווי וואר עס האט געקענט גאהארבעט, געהאנדעלט, געדרייט. אין אז דיע פשיסטען זיינען ארייך אין שטעדטאלע האבען זיי זיך גענומען צי די אידען. די אוקראינער, ווי איך האב שוין געזוגט, האבען זיך גלייך איבערגעגעבען דיע פשיסטען, אין געהאלפען דיע פשיסטען זיך נויקם צו זיין אין די אידען. אין ארשטענס האבען זיי ארום-געצוימט אהאלב שטעדטאלע, אידישע שטיבער מיט שטעכעדיגע דרוט אין צינויפגעטריבען אהין אלע אידען אין ארום געשטעלט מיט פעלי ציון, מערסטענטייל זיינען געווען די פעלי ציון פון דיע אוקראינער אין אפגעהיט אז אאיד זאל ניט ארויסגעהן פון דער צום "געטא" אין אחוץ דעם האבען די פאשיסטען גלייך פערנומען אין בעשולדיגט דיע יונגען אלס קאמוניסטען אין זיי געמוטשעט. פון דעם 22.6.41 ביז 10.7.41, דאס הייסט 18 טאג געהאלטען אין געפאנס אין פינסטרערע נאסע קעלערס מ.מ.ו.ו. אין דעם 10.7.41 אוועק געפירט אין האראנאו וויארסט פון דרושקאפעלע